

Een strategie voor werklozen-organisatie

Redactioneel

Op 13 mei laatstleden vond te Brussel de tweede jongerenmars voor werk plaats. Ondertussen is de politieke isolatie van de jonge werklozen overduidelijk gebleken: de politieke partijen, op één na, hebben het niet eens nodig geacht de organisatoren van de mars te antwoorden op hun brief, en de ene partij die wel antwoordde, bleek het eisenplatform van de betogers niet te kunnen onderschrijven.

De vraag of een politieke werklozenorganisatie van de grond zal of kan komen, en of dit ook wenselijk is, stelt zich dus steeds dringender. We willen er hier enige aandacht aan besteden.

Hoe komt het dat nog geen politieke werklozenorganisatie tot stand is gekomen? Op het eerste zicht zijn de daartoe vereiste voorwaarden nochtans vervuld. Tot die voorwaarden behoort bvb. de numerieke sterkte van de groep. Opdat een groep zich succesvol zou organiseren, moet zij over voldoende potentiële leden beschikken. Dit is zeker het geval voor de werklozen: België alleen al telt om en bij het half miljoen volledig uitkeringsgerechtigde werklozen. Hanteert men een enigszins realistischer criterium ter bepaling van de omvang van de groep werklozen, dan komt men volgens bepaalde schattingen tot een cijfer van rond de 900.000. Europa telt bijna 20 miljoen werklozen. Men ziet het: weinig potentiële organisaties beschikken over zo'n brede machtsbasis. Alle leden van deze groep hebben bovendien — en dit is een tweede voorwaarde voor succesvolle organisatie — een gemeenschappelijke tegenstander, i.e. alle personen, groepen en organisaties wier politiek voorrang verleent aan maatregelen die in de huidige conjunctuur het behoud en de uitbreiding van werkgelegenheid in de weg staan. Ook aan een derde voorwaarde voor succesvolle organisatie is voldaan: de werklozen hebben een gemeenschappelijk belang, nl. het creëren van werkgelegenheid en, in afwezigheid daarvan, het behoud en de uitbreiding van sociale voorzieningen voor werklozen.

De numerieke sterkte is er, de gemeenschappelijke tegenstander, het gemeenschappelijk belang — waarom organiseren de werklozen zich dan niet?

Het is belangrijk te wijzen op mogelijke oorzaken van het uitblijven van een efficiënte politieke organisatie omdat hun diagnose tevens richtlijnen oplevert

voor een organisatiestrategie. Hernemen we even de drie voorwaarden

1. *gemeenschappelijk belang*: hebben de werklozen wel een gemeenschappelijk belang? Zeer zeker. Een andere vraag is echter hoe dit ervaren wordt. Een van de belangrijkste feiten die de staat van inorganisatie van de werklozen verklaren, is wellicht de verregaande atomisering van die groep die een aantal vormen aanneemt. Een ervan houdt verband met de regulatie van de loonarbeidsverhoudingen. De situatie van de werkzoekende tegenover de werkgever laat immers ruimte voor de individualistische illusie, i.e. voor de illusie dat het niet nodig is tot organisatie over te gaan. Ook al weet de werkzoekende dat het niet voor alle werklozen samen en tegelijk mogelijk is werk te vinden, bestaat toch voor elkeen afzonderlijk de hoop een job te vinden, en dus voor geen van allen de strikte noodzaak tot het volgen van een collectieve strategie. De geatomiseerde relatie van de werkloze in het aangezicht van de potentiële werkgever heeft dus een pacificatie-effect op de werklozen als groep. Het verbijsterend stilzwijgen van de werklozen moet wellicht niet op de eerste plaats verklaard worden vanuit een algemene politieke apathie of iets in dien aard, maar vanuit dit soort structurele feiten die politieke apathie produceren.

Wat in een situatie van schaarste van werkgelegenheid, die gecontroleerd en gemonopoliseerd wordt door een bepaalde klasse, organisatie van de werkzoekenden in de weg staat, is de personalisering van het arbeidscontract. Op strategisch vlak volgt hieruit, indien deze bewering tenminste correct is, dat de pacificatie-effecten van de structuur werkgever/werkloze bestreden kunnen worden door de bevordering van elke maatregel, doelstelling, organisatievorm, enz. die de juridische personalisering van het arbeidscontract aantast.

Hoe dan ook is op het vlak van de beschouwing van het gemeenschappelijk belang van de werklozen de vaststelling dat zij zich in een interactiestructuur bewegen die een individualistische strategie aantrekkelijk maakt niet zeer doorslaggevend. In heel wat andere gevallen heeft een gelijkaardige interactiestructuur het ontstaan van een georganiseerde weerstand niet tegengehouden. Men denke aan de organisatie van de arbeidersbeweging in de 19de eeuw. Waarom in dit geval dan wel?

2. *gemeenschappelijkheid van de tegenstander*: dat er een gemeenschappelijke tegenstander is met een politiek en een economisch gezicht is een feit. Weer is het een andere zaak hoe dit feit ervaren wordt. Uit een referaat voorgedragen op een congres van het CSC-vormingswerk door Hugo Van den Enden over de invloed van de economische crisis op het maatschappelijk bewustzijn, kan men afleiden dat de ervaring van de economische crisis de tendenzen naar het volgen van een individualistische strategie versterkt. De wijze waarop dit gebeurt heeft precies te maken met de identificatie van de tegenstander. Zoals Van den Enden schrijft, wordt de crisis door de meerderheid van de bevolking ervaren als een fatale gegevenheid, een ramp, een natuur-

gebeuren, iets waaraan men als zodanig niets kan doen, waar men moet mee leren leven, waar men het minst slechte moet proberen van te maken. 'Dat machteloosheidsgevoel tegenover een 'natuurgebeuren' maakt (...) dat de concrete aanwijsbare oorzaken of schuldigen achter dat gebeuren versluierd, onzichtbaar, ondoorgrondelijk blijven.' Deze interpretatie of voorstelling van de crisis resulteert, nog steeds volgens Van den Enden, in een accommodatiepsychologie, die precies gekenmerkt wordt door haar individualistische neigingen, 'Ik, voor mij, probeer het beste te maken van de ramp.' Hoewel de tegenstander er wel degelijk is, wordt hij door de meesten dus ervaren als een anonieme macht, vergelijkbaar met de werking van een natuurnoodzakelijkheid. De psychologische impact van de crisis is van dien aard dat zij de waarschijnlijkheid verhoogt dat de mensen een oplossing zullen zoeken in individualisme. Dit is een belangrijk aspect van de verklaring waarom een werklozenorganisatie de facto is uitgebleven. De accommodatiepsychologie heeft een cumulatief effect in de richting van meer, niet van minder individualisme, en in de limiet van volslagen vervreemding en sociale isolatie. Deze cumulatieve effecten maken de selectie van de collectieve oplossing steeds minder waarschijnlijk.

Bestrijding van deze nefaste effecten van de crisis op het bewustzijn is niet zo eenvoudig. In alle geval moet men hier aanstippen dat het politieke vormingswerk absolute voorrang dient te krijgen op de culturele zoethouderij van werklozen.

3. *numerieke sterkte*: de voorgaande twee vormen van atomisering situeren zich resp. op het strategische en het psychologische vlak. Men moet daaraan nog een derde vorm van atomisering toevoegen, die ontstaat uit de afwezigheid of lage frequentie van communicatie tussen de leden van een groep. Men zou immers kunnen stellen dat niet zozeer de numerieke sterkte van een groep op zich bepalend is voor het succes van een organisatiepoging, dan wel die numerieke sterkte samen met de communicatiemogelijkheden en -frequentie tussen de leden van die groep. Jon Elster, in zijn theorie van de collectieve actie, leidt uit een dergelijke observatie (onder andere) volgende twee principes af:

1. de waarschijnlijkheid van succes in een poging tot organisatie varieert omgekeerd met de communicatie-afstand tussen de leden.
2. de waarschijnlijkheid van succes in een poging tot organisatie varieert omgekeerd met de omslagcijfers in groepslidmaatschap.

Beide principes zijn plausibel: opdat mensen zich zouden inzetten voor een gezamenlijk belang moeten ze elkaar voldoende vertrouwen, en daartoe moeten op hun beurt dezelfde mensen (zie principe 2) voldoende contact hebben met elkaar (zie principe 1). Hoe staan de werklozen er voor als we deze principes als richtlijn nemen?

Gemeten aan het eerste principe is de communicatie-afstand tussen werklozen groot. Zij ontmoeten elkaar in stempellokalen, die geen te grote aantal

len werklozen concentreren, en op hun beurt functioneren in een betrekkelijk gedecentraliseerd stelsel. Tussen de verschillende gemeenten en regio's bestaan weinig of geen contacten. Bovendien zijn de werklozen maar een zeer beperkte duur per dag bij elkaar, in een situatie die weinig bevorderlijk is voor contact. Daarbuiten zijn nauwelijks ontmoetingsplaatsen. Misschien vormt deze ~~communicatieve isolering van de werkloze, naast de strategische en de psychologische isolering, een bijkomende verklaring voor de afwezigheid van een politieke werklozenorganisatie.~~

Gemeten aan het tweede beginsel van Elster liggen de zaken onduidelijker. De gedachte achter dit principe is dat bepaalde groepen eigenlijk slechts sterk zijn op papier: numerieke groei van een groep is verenigbaar met een grote doorstroming van de leden. Een eenvoudig voorbeeldje: veronderstel dat er ~~50 nieuwkomers zijn op de arbeidsmarkt~~, en dat in dezelfde periode 20 ~~voorheen werklozen werk vinden~~, dan zal de totale groep werklozen numeriek met 30 zijn toegenomen, maar 50 nieuwe leden tellen. Indien de doorstroming voldoende groot is en de meeste mensen dus slechts tijdelijk deel uitmaken van de groep is het onwaarschijnlijk dat organisatie zal plaatsgrijpen, precies omdat niet dezelfde mensen voldoende lang bij elkaar zijn om de organisatie op te richten en van de grond te doen komen. Dit is bvb. het geval voor miliciens, studenten, woningzoekenden, enz. — allemaal groepen die ondanks een eventuele numerieke toename periodisch geheel vernieuwd worden. De vraag is of dit ook geldt voor de werklozen. Op grond van de cijfers gepubliceerd door het R.V.A., die de duur van de inactiviteit vermelden, kan men precieze omslagcijfers berekenen. Maar ook indien zou blijken dat de groep werklozen geen hoge omslagcijfers heeft, zou men kunnen argumenteren dat die groep zich *gedraagt* als één met hoge omslagcijfers. Het is immers voldoende dat de leden hun situatie *ervaren* als een tijdelijke, ook al is dit in feite niet zo, om een effect te krijgen analoog aan dat voor groepen met hoge omslagcijfers. En men kan de stelling hard maken dat de werklozen in een situatie verkeren die deze illusie in de hand werkt. Welke richtlijnen voor organisatie kan men hieruit trekken?

Ten eerste dat alle maatregelen die de communicatie-afstand tussen werklozen reduceren welkom zijn. Men kan hier zowel denken in de richting van betogingen als van de vorming van interregionale en intergemeentelijke comités en contactorganen. Deze verhogen de kansen op een succesvolle organisatiepoging. Ten tweede stelt zich het probleem hoe men groepen kan organiseren ondanks hoge omslagcijfers of ondanks het feit dat zij zich als dusdanig gedragen. Hoe dan ook is deze situatie onderhevig aan dynamiek. Met het verloop van de tijd, ook indien het waar zou zijn dat de omslagcijfers van de groep werklozen op dit ogenblik te hoog zijn om organisatie te mogen verwachten, zal de numerieke groei van de werklozen er zeker een worden gekenmerkt door lage doorstroming van de leden. Bovendien, indien het gedrag van de werklozen als een groep met hoge doorstroming op een illusie

zou berusten, is het wel duidelijk dat illusies niet lang stand houden in het licht van de feiten. Wat dit betreft zijn we betrekkelijk gerust: een werklozenorganisatie komt er, indien tenminste de andere obstakels niet de doorslag geven.

Maar welke zijn de actiemogelijkheden gegeven een grote doorstroming van de leden van de groep? Wanneer groepen met hoge omslagcijfers zich organiseren, is de relatie tussen de leden van de groep en de organisatie er overwegend een van *cliëntelisme*. In dit soort organisaties — men denke aan huurdersverenigingen, consumentenverenigingen, toeristenbonden, immigranten, enz. — is de militatiegraad over het algemeen laag. Men kan dus ter organisatie van de werklozen denken in de richting van cliëntelistische organisaties. Dit lijkt misschien weinig in vergelijking met militantere organisatievormen, omdat de verhouding tussen cliënt en organisatie er dan een is van individualistische belangenverdediging. Maar het is beter dan niets. Cliëntelisme laat toe de sociale weerstand te organiseren. Overigens is het ook zo dat dit soort organisaties nauwelijks bestaat voor werklozen, en zeker niet op gewestelijke en nationale schaal. Indien individualisme de toon bepaalt in een groep, en tegelijk organisatie wenselijk is, bestaat er geen andere mogelijkheid dan te organiseren door gebruik te maken van de *individualistische instelling*. In dit geval zou cliëntelisme toelaten uit de nood een deugd te maken. Het stelsel oefent ontegensprekelijk een aantrekkingskracht uit, en zou dus kunnen gebruikt worden om de communicatieafstand te verkleinen. Er is geen enkele garantie dat het stelsel aanleiding geeft tot de schepping van een solidarisme. Daartoe is meer nodig. Er is wel een garantie dat het stelsel de voorwaarden creëert waaronder solidarisme mogelijk wordt. Modelering naar de consumentenverenigingen dus. En hopen dat deze organisatievorm bijdraagt tot een verhoging van het sociaal bewustzijn. Het ligt voor de hand welke soorten dienstverlening in aanmerking komen: verspreiding van reglementering i.v.m. werkloosheid (een RVA-functie, waarin zij tekort schiet), bundeling van klachten, publicatie van wit- en zwartboeken, beleggen van persconferenties, enz. Men denke ook aan mogelijke coöperatie met organisaties die instaan voor vormingswerk, met wetswinkels, enz.

Dit is dus een eerste mogelijkheid: de vorming van cliëntelistische organisaties. Een tweede punt halen we uit Elster. Deze merkt op dat het bestaan van een kleine kern van permanente leden in een groep meer kan betekenen voor de organisatie van de solidariteit dan een langer gemiddeld groepslidmaatschap van allen. Dit naar analogie met de vaststelling dat het bestaan in een land van enkele regio's met hoog ontwikkelde communicatiesystemen van groter belang kan zijn voor het creëren van een revolutionair potentieel dan een communicatiesysteem dat gemiddeld beter is en zelfs uniform ontwikkeld. Men kan dus op zoek gaan naar mogelijkheden om stabiliserende kernen met lage omslagcijfers van hooggemotiveerde leden te creëren, en van daaruit de organisatie een aanvang te laten nemen. Dit is dus, zo men wil, een voorhoedeconcept. Of er enige kans bestaat dat de werklozen ook in werkelijkheid

zo tot organisatie zullen komen, hangt kritisch af van de vraag hoeveel mensen met ervaring in politiek organisatiewerk of met een bereidheid daartoe in een situatie van werkloosheid zullen belanden. De gestage uitbreiding van de werkloosheid lijkt weer de zekerste garantie dat op termijn die kerngroep zal toenemen, en dus de kans op werklozenorganisatie zal stijgen.

Een derde mogelijkheid voor de organisatie van groepen met grote doorstroming bestaat in de associatie van die groep met andere, eventueel reeds georganiseerde. Op de eerste plaats natuurlijk de arbeidersbeweging. In zoverre deze echter vertegenwoordigd wordt door de vakbonden moeten de werklozen — zo is gebleken — niet veel verwachten van die zijde. Wel lijkt een convergentie tussen de belangen van de werklozen en zogenaamd 'nieuw links' niet uitgesloten. Doordat de werkloosheid de neiging heeft bepaalde groepen, zoals vrouwen, schoolverlaters, e.a., sterker te treffen dan andere, worden die groepen, organisaties en bewegingen stilaan de natuurlijke bondgenoten van de werklozen.

In concreto denken we aan volgende groepen waarvan de leden hoge werkloosheidsverwachtingen hebben: de vrouwenbeweging, jongerengroeperingen en -organisaties, studenten- en scholierenbonden, migrantenorganisaties, en bewegingen van gemarginaliseerde jongeren die tevens lijden onder hoge werkloosheid — krakers, autonomen, enz. Elke toenadering tussen nieuw links en de werklozen is dus welkom, en kan als een strategisch objectief beschouwd worden. Overigens stelt men deze toenadering ook reeds empirisch vast (men denke aan het recente vrouwenprotest tegen de crisis — V.T.K. — en aan de voorbij en komende jongerenmarsen), en bezit zij in alle geval een objectieve basis.

Ook al zou alles wat wij hier beweerd hebben vals blijken te zijn, dan lijkt het ons nog dat men dringend moet beginnen nadenken over de oorzaken van de afwezigheid van een georganiseerde werklozenbeweging en daaruit de nodige strategische conclusies trekken — indien die strategieën tenminste kunnen berusten op een objectieve basis. Een werklozenorganisatie is, gezien de toenemende politieke en sociale isolering en marginalisering van de werklozen, zeker geen overbodige luxe.